

ГНІЗДУВАННЯ МАРТИНА ЖОВТОНОГОГО БІЛЯ КРЕМЕНЧУЦЬКОЇ ГЕС

Мартин жовтоногий (Larus cachinnans) з'явився на Середньому Дніпрі в результаті розселення на північ після створення каскаду водосховищ. Почав гніздитись на Кременчуцькому водосховищі у 1987 році. З 1990-х років відбулося виникнення нових колоній та швидке зростання чисельності виду, яке триває і нині. Станом на 2015 рік, за нашими оцінками, на Кременчуцькому водосховищі гніздилось 1940-1990 пар цього мартина. У 2017 році було виявлено нову колонію біля Кременчуцької ГЕС. Вона розташована на бетонному хвилерізі вище греблі ГЕС. У 2018 році тут гніздилось близько 750 пар мартина жовтононого. Колонія виникла у даному місці на початку 2000-х років. Отримані нові дані стосовно збільшення чисельності досліджених колоній та виявлення нових, дозволяють оцінити сучасну чисельність жовтононого мартина на Кременчуцькому водосховищі близько 3000 пар.

Ключові слова: мартин жовтоногий, гніздування, Кременчуцьке водосховище, чисельність.

Постановка проблеми. Мартин жовтоногий (*Larus cachinnans*) належить до інвазійних видів птахів, які активно розселяються та збільшують свою чисельність. Причини, що призвели до цього, остаточно не з'ясовані. Вважають, що головними чинниками, що сприяли його розселенню вздовж Дніпра було створення каскаду водосховищ (у результаті виникли значні відкриті плеса та місця для гніздування) та перехід виду на живлення кормами антропогенного походження [1]. Тому вивчення поширення та чисельності мартина жовтононого важливі не тільки з огляду на необхідність об'єктивної оцінки розміру локальної популяції, а також дослідження явища розселення тварин.

Аналіз останніх публікацій. Мартин жовтоногий є видом, який до 1970-х років в Україні гніздився переважно вздовж узбережжя, на островах та лиманах Чорного та Азовського морів [6, 7, 8]. На Середньому Дніпрі це був нечисленний вид, який зустрічався переважно під час міграцій [5]. Після створення каскаду водосховищ на Дніпрі почалося швидке розселення жовтононого мартина. У нижній частині Канівського водосховища С.О. Лопарьов у 1983 р. виявив колонію з 10 пар на піщаному острові поблизу греблі Канівської ГЕС [5]. Регулярне гніздування біля Канева розпочалось в 1990 р. – 2 пари оселились на Зміїних островах Канівського природного заповідника в південній частині водосховищі. У 1991 р. з'явилась колонія з 13 пар на бетонному хвилерізі біля Канівської ГЕС [3]. Чисельність її швидко зростає [4]. Вперше гніздування на Кременчуцькому водосховищі було відмічено в 1987 р., коли в нижній частині Сульської затоки на великому прирусловому острові було виявлено 2 кладки. Через рік вказана колонія вже нараховувала близько 10 пар [5]. З 1990-х років почалося швидке збільшення чисельності виду на Середньому Дніпрі. У 2007 або 2008 році з'явилася велика колонія цього виду на острові біля м. Черкаси [1, 2]. Станом на 2015 рік на Кременчуцькому водосховищі було відомо 6 колоній загальною чисельністю 1940-1990 пар [1].

Матеріал та методи

Можливість гніздування мартина жовтононого біля Кременчуцької ГЕС передбачалась нами давно на підставі подібності умов гніздування відомої нам колонії біля Канівської ГЕС. Про те, що мартини жовтоносі тримаються у гніздовий період «у великій кількості» на хвилерізі ГЕС нам повідомляли працівники цієї установи з 2008 року.

Для підтвердження факту гніздування виду було здійснено два виїзди – 08.05.2017 та 22.04.2018. Під час відвідання колонії проводився тотальний облік гнізд та розміру кладок. В обліках також брали участь студенти ЧНУ ННІ природничих наук С. Р. Марцін та В. Г. Томащук.

Результати та обговорення

За даними працівників шлюзу, мартин жовтоногий почав гніздитись біля Кременчуцької ГЕС ще на початку 2000-х років. Вперше місце гніздування мартина жовтоногого біля Кременчуцької ГЕС ми відвідали 08.05.2017. З берега з території м. Світловодськ (Кіровоградська область) із застосуванням біноклів та підзорної труби на бетонному хвилерізі, розташованому вище ГЕС, ми спостерігали дорослих птахів, які сиділи на землі, ймовірно, насиджуючи кладки. Розмір колонії попередньо було оцінено в 600-800 пар.

У 2018 році було проведено детальне обстеження колонії. Мартини гніздяться на бетонній захисній дамбі загальною довжиною 2,06 км (рис.). Вона складається з двох частин. Починається вузькою смугою, ширина якої близько 1,5 м і протяжність 0,56 км. За нею – широка, протяжністю 1,5 км, це обкладена плитами дамба шириною 5 м у верхній частині та 11 м при основі. На дамбі практично відсутня рослинність.

Рис. Колонія мартина жовтоногого на дамбі біля Кременчуцької ГЕС

Птахи влаштовують гнізда на бетоні. Дамба перебуває під охороною, тому доступ на неї мають лише працівники ГЕС, які ставляться до гніздування мартинів толерантно – випадки розорення гнізд чи надмірного турбування у гніздовий період нам не відомі. Колонія мартинів розташована в дальній частині дамби, вона розтягнута приблизно на 0,8 км. Щільність розташування гнізд збільшується до кінця дамби. Результати обліків гнізд наведено в таблиці.

Таблиця

Кількість гнізд мартина жовтоногого в колонії біля Кременчуцької ГЕС у 2018 році

Порожні гнізда	Гнізда з кладками			
	1 яйце	2 яйця	3 яйця	4 яйця
133	288	271	54	1

Оскільки обліки проводилися нами на початку третьої декади квітня, частина пар ще не мала кладок. Необхідно також врахувати, що за нашими спостереженнями на інших колоніях жовтоногого мартина в 2018 році, гніздування розпочалося приблизно на 10 днів пізніше через холодну погоду на початку квітня. Тому об'єктивно оцінити середній розмір кладки в колонії на основі отриманих даних неможливо. Розмір колонії оцінено нами приблизно у 750 пар.

Колонія не є моновидовою – судячи зі спостережень 2017 року, на дамбі також гніздяться річкові крячки (*Sterna hirundo*). Нами було обліковано близько 700 дорослих особин із ознаками гніздування.

Точний час початку гніздування мартина жовтоногого біля Кременчуцької ГЕС нам не відомий. За даними працівників шлюзу, птахи почали гніздитись ще на початку 2000-х років.

Розташування колонії мартина жовтоногого біля Кременчуцької ГЕС є подібним до поселень цього виду біля Канівської та Київської ГЕС. Найближча колонія мартина жовтоногого розташована за 17 км – на острові «Пташиний базар» у нижній частині Кременчуцького водосховища [1].

Виникнення колонії біля Кременчуцької ГЕС відбулося, ймовірно, в ході розселення мартинів з інших дніпровських колоній. У даний час відбувається обмін птахами між різними колоніями. Так, у ході наших обліків 22.04.2018 ми зустріли 5 дорослих жовтоногих мартинів, які мали кільця. У двох із них кільця вдалося прочитати. Один птах був за кільцьований нами на колонії поблизу м. Черкаси пташеням у 2011 р. Відстань переселення склала 87 км. Інший птах був за кільцьований В. М. Грищенком на колонії біля Канівської ГЕС (див.: [1]) пташеням у 2006 р. Відстань переселення склала 150 км.

Отримані нові дані щодо розміру колонії мартина жовтоногого біля Кременчуцької ГЕС дозволяють зробити переоцінку чисельності цього виду на Кременчуцькому водосховищі в цілому. Станом на 2018 рік вона становить близько 3000 пар.

Висновки

1. Колонія мартина жовтоногого на хвилерізі біля Кременчуцької ГЕС з'явилась, ймовірно, на початку 2000-х років.
2. Станом на 2018 рік розмір колонії становить близько 750 пар.
3. Отримані нові дані дозволяють оцінити сучасну загальну чисельність мартина жовтоногого на Кременчуцькому водосховищі у 3000 пар.

Література

1. Гаврилюк М. Н., Атамась Н. С., Грищенко В. Н., Ілюха А. В., Яблоновская-Грищенко Е. Д. Современное состояние популяции чайки-хохотуньи (*Larus cachinnans*) на среднем Днепре. *Беркут*. 2015. Т. 24, вып. 2. С. 128-138.
2. Гаврилюк М. Н., Грищенко В. Н., Полуда А. М., Ілюха А. В., Яблоновская-Грищенко Е. Д., Neubauer G. Предварительные итоги мечения цветными кольцами чаек-хохотуний на Кременчугском водохранилище. *Вісник Черкаського університету. Серія Біологічні науки*. Черкаси, 2011. Вип. 204. С. 12–16.
3. Грищенко В. М., Гаврилюк М. Н. Нове місце гніздування мартина сріблястого на Середньому Дніпрі. *Беркут*. 1992. Т. 1. С. 89.
4. Грищенко В. Н., Гаврилюк М. Н., Яблоновская-Грищенко Е. Д. Динамика численности чайки-хохотуньи в колонии у Каневской ГЭС в 1991–2006 гг. *Авіфауна України*. 2006. Вип. 3. С. 59-64.
5. Клестов Н. Л., Фесенко Г. В. Чайковые птицы водохранилищ Днепровского каскада. Киев, 1990. 50 с. (Препр. АН УССР. Ин-т зоологии; 90.3)
6. Сиохин В. Д., Гринченко А. Б. Серебристая чайка. *Колониальные гидрофильные птицы юга Украины*. К. : Наукова думка, 1988. С. 24-33.
7. Юдин К. А., Фирсова Л. В. Серебристая чайка. *Птицы СССР. Чайковые*. М. : Наука, 1988. С. 126-146.
8. Юдин К. А., Фирсова Л. В. Фауна России и сопредельных стран Том 2, вып. 2. Ржанкообразные. Часть 1. Поморники семейства Stercorariidae и чайки подсемейства Larinae. СПб : Наука, 2002. 667 с.

References

1. Gavrilyuk M. N., Atamas N. S., Grishchenko V. G., Ilukha A. V., Yablonovska-Grishchenko E. D. (2015). Recent situation of the Caspian Gull (*Larus cachinnans*) population on the Middle Dnieper. *Berkut (Golden Eagle)*, 24 (2), 128-138. (in Rus)
2. Gavrilyuk M. N., Grishchenko V.M., Poluda A.M., Ilukha A.V., Yablonovska-Grishchenko E.D., Borisenko N.N., Neubauer G. (2011). Preliminary results of Caspian Gull's mark by color rings at

- Kremenchuk reservoir. *Visnyk Cherkas'koho Universytetu: Seriya Biolohichni Nauky (Cherkasy University Bulletin: Biological Sciences Series)*, Cherkasy, Is. 204, 12-16. (in Rus)
3. Grishchenko V. N., Gavrilyuk M. N. (1992). New breeding site of the Herring Gull on the Middle Dnieper. *Berkut (Golden Eagle)*, 1, 89. (in Ukr.)
  4. Grishchenko V. N., Gavrilyuk M. N., Yablonovska-Grishchenko E. D. (2006). Number dynamics of Yellow-legged Gull in the colony near Kaniv hydroelectric power station in 1991-2006. *Avifauna Ukrainy (Avifauna of Ukraine)*, 3, 59-64. (in Rus.)
  5. Klestov N. L., Fesenko H. V. (1990). Gulls of the water reservoirs of the Dnieper River. Kyiv : Institute of Zoology, 1-50. (in Rus.)
  6. Siokhin V. D., Grinchenko A. B. (1988). Herring Gull. *Kolonialnye hidrophilnye pticy yuga Ukrainy (Colonial hydrophilous birds of South part of Ukraine)*. Kyiv : Naukova dumka, 24-33. [in Rus].
  7. Yudin K.A., Firsova L.V. (1988). Herring Gull. *Pticy SSSR. Chajkovye (Birds of the USSR. Gulls)*. Moscow : Nauka, 126-146. (in Rus.)
  8. Yudin K.A., Firsova L.V. (2002). *Fauna Rossii i soprodel'nysh stran (Fauna of Russia and adjacent countries)*, Vol. 2, Is. 2, Part 1. Stercorariidae and Larinae, Saint Petersburg : Nauka, 1-667 (in Rus.)

Summary. Gavrilyuk M. N., Ilukha O. V. Breeding of the Caspian Gull near the Kremenchuk hydroelectric power station

Introduction. Caspian Gull (*Larus cachinnans*) has started the expansion upstream the Dnieper after creation of the tandem reservoir system. This species began breeding at Kremenchuk reservoir in 1987. From 1990s new colonies were founded and number of the species increased. This tendency now continues. There were 1940-1990 pairs of this gull breeding in 6 colonies at Kremenchuk reservoir in 2015 according to our estimation.

Purpose. Reevaluation of Caspian Gull's number at Kremenchuk reservoir.

Methods. Inspection of territories suitable for breeding of Caspian Gull. Total count of nests in a colony.

Results. New colony of the Caspian Gull was founded in 2017 near the Kremenchuk Hydroelectric power station. It situated at a concrete dam near the station. The dam has length 2.06 km and no plants. The colony is situated near the end of the dam and extending to 0.8 km. There were 750 pairs of Caspian Gulls breeding there in 2018. Gulls started breeding at this place at the beginning of 2000s. This breeding place is similar to colonies near the Kaniv and the Kyiv Hydroelectric power stations. The colony was founded due to expansion of the Caspian Gull on the Dnieper. We observed 5 birds with rings from another colonies at the Kremenchuk reservoir.

Conclusion. Our new data allow overestimate the number of Caspian Gull at Kremenchuk reservoir approximately in 3000 pairs. It is the biggest population of this gull on the Dnieper river.

Keywords: Caspian Gull, breeding, Kremenchuk reservoir, number, expansion.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

Одержано редакцією 27.06.2018

Прийнято до публікації 25.10.2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ISSN 2076-5835

DOI: 10.31651/2076-5835-2018-1-2

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

ICV 61.43

**ВІСНИК
ЧЕРКАСЬКОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**

Серія
БІОЛОГІЧНІ НАУКИ

**SHERKASY UNIVERSITY BULLETIN:
BIOLOGICAL SCIENCES SERIES**

Науковий журнал
Виходить 2 рази на рік
Заснований у березні 1997 року

№2. 2018

Черкаси – 2018

Засновник, редакція, видавець і виготовлювач –
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Свідоцтво про державну перереєстрацію КВ № 21393-11193Р від 25.06.2015

Науковий збірник містить статті, в яких розглядаються актуальні проблеми сучасної біологічної науки. Авторами робіт є докторів, кандидати наук, аспіранти та студенти вищих навчальних закладів та наукових установ різних регіонів України.

Для широкого кола науковців, викладачів, аспірантів та студентів.

Наказом міністерства освіти і науки України від 13.07.2015 р. № 747 журнал включено до переліку наукових фахових видань з біологічних наук

Випуск №1 наукового журналу Вісник Черкаського університету, серія «Біологічні науки» рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (протокол №2 від 25 жовтня 2018).

*Журнал індексується у наукометричній базі **Index Copernicus (ICV = 61,43)** та реферується Українським реферативним журналом «Джерело» (засновники: Інститут проблем реєстрації інформації НАН України та Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського), індексується Google Scholar.*

Головна редакційна колегія:

Черевко О. В., д.е.н., проф. (головний редактор); Боєчко Ф. Ф., член-кор. НАПН України, д.б.н., проф. (заступник головного редактора); Корновенко С. В., д.і.н., проф. (заступник головного редактора); Кирилюк Є. М., д.е.н., проф. (відповідальний секретар); Архипова С. П., к.пед.н., проф.; Біда О. А., д.пед.н., проф.; Гнезділова К. М., д.пед.н., проф.; Головня Б. П., д.т.н., доц.; Гусак А. М., д.ф.-м.н., проф.; Десятов Т. М., д.пед.н., проф.; Земзюліна Н. І., д.і.н., проф.; Жаботинська С. А., д.філол.н., проф.; Кузьмінський А. І., член-кор. НАПН України, д.пед.н., проф.; Кукурудза І. І., д.е.н., проф.; Лизогуб В. С., д.б.н., проф.; Ляшенко Ю. О., д.ф.-м.н., доц.; Марченко О. В., д.філос.н., проф.; Масненко В. В., д.і.н., проф.; Мінаєв Б. П., д.х.н., проф.; Морозов А. Г., д.і.н., проф.; Перехрест О. Г., д.і.н., проф.; Поліщук В. Т., д.філол.н., проф.; Селіванова О. О., д.філол.н., проф.; Чабан А. Ю., д.і.н., проф.; Шпак В. П., д.пед.н., проф.

Редакційна колегія серії:

Лизогуб В. С., д.б.н., проф. (відповідальний редактор); Черненко Н. П., к.б.н. (відповідальний секретар); Абуладзе А. В., к.б.н. (Грузія); Анна Радохонська, д.б.н., проф. (Польща); Бащенко М. І., академік НААН, д.с-г.н., проф.; Білоножко В. Я., д.с-г.н., проф.; Боєчко Ф. Ф., член-кор. НАПН України, д.б.н., проф.; Гаврилюк М. Н., к.б.н., доц.; Коваленко С. О., д.б.н., проф.; Ковтун М. Ф., д.б.н., проф.; Конограй В. А., к.б.н., доц.; Макаренко М. В., д.б.н., проф.; Макаруч М. Ю., д.б.н., проф.; Мельник Т. О., к.б.н., доц.; Міщенко В. С., д.б.н., проф. (Польща); Освальд Руксенас, д.б.н., проф. (Литва); Спрягайло О. В., к.б.н., доц.; Харченко Д. М., д.психол.н., к.б.н., проф.

За зміст публікації відповідальність несуть автори.

Адреса редакційної колегії:

18031, Черкаси, бульвар Шевченка, 81, Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького, кафедра анатомії, фізіології та фізичної реабілітації.

Тел. (0472) 45-44-23

<http://bio-ejournal.cdu.edu.ua/index>
nataliya-cherненко2005@ukr.net